

Sabiedriskais monitorings „ZAĻAJĀ KORIDORĀ”

ĪEVADS

Iedzīvotāju iesaistīšanos kāda procesa novērošanā un datu pierakstīšanu sauc par **sabiedrisko monitoringu** (sabiedrisko novērošanu, kontroli, uzraudzību). Novērojumus var veikt jebkurš, kuram šie jautājumi interesē. Novērot un aprakstīt var gan koku alejas, gan arī dižkokus, gaisa un ūdens kvalitāti, baltos stārķus, griezes, bebrus, latvāņus un vēl citus dabas objektus. Novērojumus var veikt gan jauni, gan spēka gados, gan jau pensijā esoši cilvēki. Liels prieks, ka par dabas saglabāšanu interesējas jaunieši. Kopumā ir izstrādātas 19 novērojumu veikšanas programmas.

Foto - S. Ikauniece

Cilvēki, iesaistoties sabiedriskajā monitoringā, sāk ievērot un apzināt dabas vērtības, sāk tās aizsargāt un apsaimniekot. Izejot pētāmo objektu vai teritoriju vērtību, cilvēks pakāpeniski sāk rūpēties par šo dabas daļu – aizsargāt, nereti – arī apsaimniekot, piemēram, pļaut vai noganīt „orhideju pļavu” u.c. Šeit darbojas princips – es varu aizsargāt to, ko es saprotu, ko novērtēju.

MONITORINGA SĀKUMS

Foto - S. Ikauniece

Sabiedriskā monitoringa sākums Latvijā saistās ar Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātu (ZBR). Tā aizsākums meklējams 2005. gadā, kad dabas speciālistu grupa sāka veidot plašam iedzīvotāju lokam piemērotus vienkāršotus novērojumu pierakstus (protokolus). Vienlaicīgi tika veidoti metodiskie materiāli, kas sevī ietvēra trīs daļas – aprakstu par pētāmo sugu vai objektu, informāciju kā veikt pētījumu un tam nepieciešamo aprīkojumu, kā arī protokolu, lai atspoguļotu pētījumā iegūtos datus.

Vēlāk sabiedriskā monitoringa novērojumu veicēju loks papildinājās, tika uzlaboti iepriekšējo novērojumu protokoli, apstrādāti iegūtie dati. Pakāpeniski tika izveidoti 19 novērojumu metodiskie materiāli, kas aptver gan nedzīvās un dzīvās dabas elementus, gan kultūrvēsturiskos dabas elementus. Pakāpeniski pieauga arī interese par sabiedrisko monitoringu, jo 2008. gadā vērojumus dabā veica vairāk nekā 400 cilvēku un tika saņemti 827 novērojuma protokoli.

“ZAĻAIS KORIDORS”

Foto - S. Ikaunieca

Iegūtā labā pieredze un novērojumi ļāva, sākot ar 2010. gada aprīli, sabiedriskā monitoringa programmu ieviest visā Latvijā. Par pamatu izmantotas Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā izstrādātās sabiedriskā monitoringa programmas, kas apkopotas „Sabiedriskā monitoringa rokasgrāmatā”

(http://www.daba.gov.lv/public/lat/sabiedribas_lidzdaliba/sabiedriskais_monitorings/).

2012. un 2013.gadā Latvijas – Igaunijas pārrobežu projekta „Zaļais koridors” ietvaros ar šo programmu un veicamajiem novērojumiem tika iepazīstināti Latvijas pierobežas, bijušo Valkas un Alūksnes rajonu, iedzīvotāji. Apmācību semināri ar praktiskām nodarbībām tika organizēti tajās pašvaldībās, kurās atrodas Nature 2000 aizsargājamās dabas teritorijas, ar mērķi iepazīstināt pašvaldību iedzīvotājus ar tām dabas vērtībām, kas atrodas to teritorijās, kā arī iesaistīt pašvaldību iedzīvotājus sabiedriskajā monitoringā. Lielākais uzsvars bija uz apmācībām skolās, jo, kā rāda pieredze, tad skolēni ir aktīvāki par pieaugušajiem, un tam ir arī savs iemesls. Skolēni veiktos novērojumus var izmantot saviem zinātniskajiem darbiem, pētījumiem, skolēnu vides projektiem.

Nepilna gada laikā sabiedriskā monitoringa novērojumus iesnieguši ap trīsdesmit dalībnieki. Tātad rezultāti ir salīdzinoši tādi paši, kā uzsākot sabiedrisko monitoringu Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā, kur iedzīvotāju skaits un platība ir vairākas reizes lielāka.

Īpaši jāuzteic Vijciema pamatskola ar skolotāju Anitu Vilgulti un skolēniem par aizrautīgu dižkoku uzskaiti, latvāņu, balto stārķu novērojumiem.

Paldies Jaunlaicenes pamatskolai un Apes vidusskolai par dižkoku uzmērījumiem. Skolēniem un skolotājiem ir iegūtas pirmās pastāvīgas iemaņas novērojumu veikšanā. Cerams, ka

interese neatslābs, un novērojumu un dabas vērotāju skaits palielināsies, it īpaši tajās sadaļās, kas neprasa daudz pūļu un ko var izdarīt vienatnē.

Foto - S. Ikaunieca

NOVĒROJUMI

Visvienkāršākie novērojumi ir veicami vienatnē. Piemēram, balto stārķu ligzdu uzskaitē vai Sosnovska latvāņu audzes noteikšana. Tā neprasa īpašu sagatavošanos vai arī apmācību.

Interneta resursi

Rudenī pie mums ziemojošie sikspārņi izvēlas pārziemošanas vietas. Viena no iecienītākajām ziemošanas vietām ir māju pagrabi. Sikspārņu pētniekiem ir ļoti nepieciešami dati par šo lidojošo zīdītāju skaitu un izplatības areāliem. Parasti, ejot uz pagrabu pēc produktiem, var paskatīties uz griestiem vai sienu spraugām un pavērot, vai ziemas miegā nav aizmidzis kāds sikspārņītis. Parasti pie mums ziemo divas sikspārņu sugas – ziemeļu sikspārnis un garausainais sikspārnis. Šīs divas sugas nav grūti noteikt, jo tās atšķiras pēc krāsas un arī pēc izmēriem. Arī šo novērojumu var veikt vienatnē.

Interneta resursi

Ziemā sestdienās un svētdienās var pētīt, kādi putni lido piemājas putnu barotavās, tikai jāatceras, ka, uzsākot barošanu ziemā, putni jābaro nepārtraukti, tiem nedrīkst aptrūkt barības, jo citādi tie aizies bojā. Šis novērošanas process ir īpaši interesants, jo atklājas katra putna individuālās īpašības un savstarpējās attiecības barā. Laukos dzīvojošajiem iedzīvotājiem lielas raizes putnu sugas noteikšanu parasti nesagādā un, ja arī iekļūst kāds nepazīstams barotavas apmeklētājs, atbildes var pameklēt internetā vai arī bibliotēkā putnu sugu noteicējā.

Nedaudz sarežģītāk ir tad, ja jāveic uzmērījumi. Ērti ir darboties divatā, ja viens pietur mērļentas vienu galu, bet otrs novērotājs var noteikt mērījumus. Piemēram, dižkoka apkārtmēra vai bebru dambja, koku rindas garuma uzmērīšanā. Veicot šādus uzmērījumus, labi, ja darbojas grupa ar diviem vai vairākiem interesentiem.

Foto - S. Ikauniece

Iepriekš aprakstītās programmas ir vienkāršas un tajās ir visvairāk iesaistīto novērotāju, jo novērojumi neprasa specifiskas zināšanas, ir viegli izpildāmi. Pilnīgi pietiek ar dažām praktiskām nodarbībām un zināmu entuziasma devu, lai to varētu veikt jebkurš, kuram rūp mūsu apkārtnes daba un ir interese par pastāvīgiem novērojumiem dabā.

KĀPĒC PIEDALĪTIES?

Kāpēc jā piedalās sabiedriskajā monitoringā? Atbildēt var tikai tā, kā to teicis viens no šīs programmas aizsācējiem Latvijā Otars Opermanis „Sabiedriskā monitoringa rokasgrāmata” ievadā: „Daudzās pasaules valstīs cilvēkus aizvien vairāk uztrauc vides stāvokļa pasliktināšanās. Neviens vairs nevar būt drošs, ka mūsu bērni vai mazbērni varēs baudīt tos pašus dabas skatus, tīru ūdeni un savvaļas sugas, kuras redzam un par kurām priecājamies ikdienā. Politikā bieži vien nepievērš lielu vērību šīm problēmām, uzskatot, ka dabas draugu bažas ir pārspīlētas un ka dabas resursi tā vai citādi atjaunosies. Ja nav uzskatāmu monitoringa datu - pierādījumu tam, ka dabas vērtības iet zudumā, zinātniekiem ir grūti pamatot grozījumus likumdošanā, lai ierobežotu tās cilvēka darbības, kas izraisa sugu izzušanu.

Tāpēc ir radusies tā saucamā EcoWatch kustība jeb brīvprātīgais bioloģiskās daudzveidības monitoringa, ko veic ieinteresēti cilvēki, kas brīvajā laikā vēlas izdarīt arī ko lietderīgu. Galvenais mērķis ir iegūt objektīvus datus par dažādu dabas objektu (piemēram, putnu,

varžu, ūdeņu, koku) stāvokli. Katrs dalībnieks var atrast sev tikamākos un grūtību ziņā vispiemērotākos

Bebru dambis, foto - S. Ikaunieca

novērošanas objektus. Tomēr jāatceras, ka sekmes nodrošina kustības masveidība un ilglaicība. Nepietiek ar to, ka novērojumus veiksiet tikai vienu gadu. Jāveic daudzi novērojumi, jo monitoringa mērķis ir konstatēt notikušās pārmaiņas. Priekšrocība ir tā, ka novērojumus varat veikt savā īpašumā, piemējas upītē vai mežā, tādējādi labāk izprotot, kas notiek ar dabu jums apkārtnē.”

Tātad, piedaloties sabiedriskajā monitoringā, varam novērot, kādas pārmaiņas notiek mums vistuvākajā apkārtnē. Ja šādu datu ir daudz un tos mēs nododam zinātniekiem, tie var šos datus apkopot un noteikt, kādas pārmaiņas ir notikušas un kādā virzienā vides stāvoklis uzlabojies, vai gluži pretēji, pasliktinājies. Jo ilgāk veikti novērojumi, jo tie ir vērtīgāki, parasti saka - „zelta vērtē”.

Protams, ka veicot novērojumus, līdzīgi domājošie un darbojošie sadraudzējas, veidojas aktīvistu grupas. Tām var veidoties pietiekoši liela ietekme, lai vietējās pašvaldības to ņemtu vērā, kaut vai, piemēram, pašvaldību attīstības programmu un teritorijas plānojumu izstrādāšanas laikā.

Nenoliedzami, ka liela nozīme darbībai sabiedriskajā monitoringā ir jauniešiem. Tādējādi tie apgūst gan sava pagasta, novada dabas vērtības, gan arī vēsturisko mantojumu, izzina pagastu vēsturi, kā arī apgūst prasmes pastāvīgi veikt pētījumus, novērojumus.

Latvāņi, foto - J. Alps

Foto - S. Ikauniece

Kā veikt novērojumus? Meklējiet internetā adresi www.daba.gov.lv. Sadaļā „Sabiedrības līdzdalība” atradīsiet norādi: sabiedriskais monitoringa. Tur arī atradīsiet sabiedriskā monitoringa rokasgrāmatu. Aizpildītās veidlapas var sūtīt arī elektroniski uz e-pastu: inta.soma@daba.gov.lv.

Veicot novērojumus dabā, vienmēr nākas saskarties ar negaidītām situācijām, reizēm arī lieliem pārsteigumiem, kaut vai satikties ar meža cūku bariņu vai alni, vai Latvijas ziemeļu pusē nereti iemaldījušos lāci. Reizēm nākas atklāt kādu nezināmu sugu vai retu dabas objektu, un tad bez zinātnieku klātbūtnes neiztikt.

PIEREDZE

Pieredzē dalās sabiedriskā monitoringa veicēji no Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta, kur šis monitoringa ir aizsācies, un iedzīvotāji no bijušo Valkas un Alūksnes rajonu Igaunijas pierobežas pagasta iedzīvotājiem, skolu skolēni. Lūk, ieskats dažos iespaidos par sabiedrisko monitoringu.

Foto - S. Ikauniece

KLĀVS

Cēsu profesionālās vidusskolas audzēknis, ilggadējs sabiedriskā monitoringa veicējs: iesāku ar koku aleju pētīšanu, jo gar manu māju iet ozolu aleja uz seno muižu. Pēc tam ar dižkoku uzskaiti. Interesantāk ir tad, kad kopā ir kāda grupiņa, cilvēki pieci, seši un, ja vēl ir kāds, kas pastāsta par seno vēsturi, tad ir interesanti,

reizēm ļoti jautri. Lai atrastu dižus kokus, jāpapēta vecākas kartes, kur ir kāda vecsaimniecība vai muiža. Interesanti ir senie parki, tur noteikti atradīsies kāds Latvijas mēroga dižkoks. Protams, ka šādi apsekojot sava pagasta teritoriju, uzzini daudz ko jaunu, nezināmu, izzini sava pagasta vēsturi. Vēlams doties ar kājām vai velosipēdu, jo tad vislabāk visu var ievērot, apskatīt un nav arī nekādi ceļa izdevumi.

RAIVO UN GINTS

Bijušais un esošais Jeru pamatskolas skolnieki: Mēs tā aktīvi ar sabiedrisko monitoringu iesākām nodarboties vides pulciņā, pēc tam vides nometnes laikā. Tur pētījām uz lapu kokiem ķērpjus. Izmantojot piecas indikatorsugas, noteicām, ka nometnes teritorijā ir tīrs gaiss, jo atradām nokarenos ķērpjus - briorijas. Tā kā dzīvojam laukos un mums ir sava saimniecība, tad, iestājoties salam, veicām meža putnu piebarošanu. Izmantojot putnu sugu noteicēju, konstatējām, ka pie mājas ziemā mums barojas 17 sugu putni. Lielākais skaits bija janvāra beigās, kad

Nokarenais ķērpis (*Usnea sp.*), foto - S. Ikauniece

zvirbuļu un citu putnu skaits piebarošanas laukumā pārsniedza 100 putnus. Iegūtos datus pierakstījām un izveidojām pētījumu prezentāciju, ar kuru piedalījāmies starpnovadu konkursā „Skolēni eksperimentē un novēro”. Ar šiem novērojumiem tikām uzaicināti uz šī konkursa noslēguma kārtu Rīgā un ieguvām žūrijas simpātijas balvu.

Foto - S. Ikauniece

ANITA

Vijciema pamatskolas skolotāja, sabiedriskā monitoringa aizsācēja Vijciemā: Mūsu skolas skolēni vasarā pētīja baltos stārķus, latvāņu audzes, kā arī uzmērīja dažus pagastā esošos dižkokus. Tas ir tikai sākums, ceru, ka interese vairošies un būs lielāka atsaucība.

ĒVITA

ViA studente: Mums kopā ar draugiem vienmēr ir interesanti! It īpaši aizraujoši ir tie mirkli, kad jāņem rokā binoklis, jāpēta zivju dzeniņu un krasta čurkstu alas, kas atrodas Salacas krastos. Tikpat aizraujoši ir vasarā ņemt rokā tīkliņu un pētīt ūdensdzīvnieku dažādību Salacas upē. Protams, neaizmirstamas ir šīs trīs dienas, kuras mēs

Foto - J. Alps

Foto - J. Alps

pavadām uz ūdens, kopīgi pārvarot garo ceļa gabalu no Mazsalacas līdz Salacgrīvai. Izvairīšanās no akmeņiem, kuri ir krācītēs, vienmēr ir pārsteidzoša un satraucoša, jo galvenā doma – neapgāzt laivu. Kopīgā vakariņu gatavošana un spēles vienmēr mūs sasaista kopā vēl ciešāk un liek mums justies kā vienai lielai ģimenei.

KITĪJA

Jeru pamatskolas skolniece: Es esmu no tiem, kuriem patīk uzzināt un pētīt. Es aizraujos ar putnu pētīšanu. Katru gadu es novēroju vienas un tās pašas balto stārķu ligzdas, iegūstu jaunus datus, kurus es apkopuju un veidoju savu stārķa ligzdu uzskaiti. Esmu arī veidojusi prezentāciju par baltajiem stārķiem un uzstājusies

Foto - S. Ikauniece

starpnovadu konkursā „Skolēni eksperimentē un novēro”, kā arī esmu mērījusi dižkokus. Protams, es pavasarī uzskaitu arī gājputnus un veidoju datus par tiem.

BIRUTA

Jaulaicenes pamatskolas skolotāja: Pie mūsu skolas atrodas Jaunlaicenes parks, kurā ir vairāki valsts mēroga dižkoki. To konstatējām semināra laikā, un skolēni pēc tam tos vēlreiz pārmērīja. Pie skolēnu mājām ir balto stārķu ligzdas. Viņi veica šo ligzdojošo stārķu mazuļu uzskaiti. Vēlētos, lai skolēni būtu aktīvāki sabiedriskā monitoringa veicēji.

Foto - S. Ikauniece

NOSLĒGUMS

Iesēdīsimies mašīnā vai uzkāpsim uz riteņa un izbrauksim pa sava novada likumainajiem lauku ceļiem. Piestāsim pie kāda veca parka un paskatīsimies, vai šeit nav kāda diža koka. Varbūt iemīļotajā sēņošanas vietā slejas kāds lielāku izmēru akmens, kas pelnījis uzmanību. Ikdienas sasprindzinājuma noņemšanai vislabākās ir pastaigas brīvā dabā. Ja apkārtnē ir maza upīte un uzkrītis pirmais sniegš, var doties pēdu pētījumos. Varbūt izdodas ieraudzīt stirnu bariņu vai lapsu, medījot peles, vai varbūt ieraudzīt bebru un tā būvēto aizsprostu. Pavasarī atlidos stārķi un jumta kores ligzdā pārēs mazuļus. Mūsu mazā Latvija ir skaista. Piedalīsimies tās bagātību apzināšanā.

Skaties, ieraugi, piefiksē!

Foto - S. Ikauniece

Ne visiem cilvēkiem ir iespēja bieži doties pastaigās dabā, vērot putnus vai dzīvniekus. Palielinoties dažādu interneta tehnoloģiju nozīmei ikdienas dzīvē, arvien populārāka kļūst dabas vērošana internetā caur on-line web kameras actiņu. Kamera tiek uzstādīta dabā, biežāk pie kādas putna ligzdas, un nepārtraukti raidīto attēlu var vērot internetā. Tā iespējams sekot baltā stārķa dzīves norisēm, uzzināt, ko pusdienās mazuļiem atnesis mazais ērglis vai vērot mazuļu šķilšanos zivjērgļa ligzdā. Interesenti var apmainīties ziņām, iespaidiem, just līdzīgi putnu dzīves gaitām, veicot on-line novērojumus (monitoringu). Svarīgi, ka iegūtā informācija ne tikai noder zinātniekiem, bet tas paplašina zināšanas un izpratini jebkuram, kurš ar web kameras palīdzību seko notikumiem dabā.

Projekta „Zaļais koridors” ietvaros tika uzstādīta on-line web kamera zivjērgļa ligzdā, un bija iespējams, piemēram, vērot putnu atlidošanu un gatavošanos perēšanai.

Projekts

Projekts „**Tuned nature management in transboundary area of Estonia and Latvia**”

(„Saskaņota dabas teritoriju apsaimniekošana Igaunijas un Latvijas pierobežā”).

Saīsinātais nosaukums „**Green Corridor**” jeb „**Zaļais koridors**”.

Partneri:

Dabas aizsardzības pārvalde, Vidzemes administrācija

Sigulda, Baznīcas iela 7, LV 2150, tālrunis - + 37167509545

www.daba.gov.lv

Igaunijas Vides aģentūras (Estonian Environmental Board)

Polvas-Valgas-Voru reģiona administrācija

Narva mnt 7a, Tallin, tālrunis +372 6272193

www.keskkonnaamet.ee

Finansējums piešķirts Igaunijas-Latvijas pārrobežu sadarbības programmas ietvaros.

Projekta īstenošanas laiks: 2011. gada 1. novembris - 2013. gada 31. decembris.